
Beogradska defektološka škola –
Belgrade School of Special Education
and Rehabilitation
Vol. 24, No. 3 (2018), str. 53-69

UDK 343.22:343.85(497.6)
316.356.2
Originalni naučni rad – Empirical studies
Primljen – Received: 17.10.2018.
Prihvaćen – Accepted: 7.12.2018.

Odnos djece i roditelja koji se nalaze na izdržavanju kazne zatvora

Nebojša MACANOVIĆ*

Univerzitet u Banjoj Luci – Fakultet političkih nauka, Bosna i Hercegovina

Brojni faktori onemogućavaju i remete normalnu socijalizaciju djece, a jedan od njih je odlazak roditelja na izdržavanje kazne zatvora zbog počinjenog krivičnog djela. U takvim okolnostima dolazi do brojnih poteškoća ne samo u funkcionisanju porodice nego i u odrastanju i vaspitanju djece. Upravo iz tog razloga opredjelili smo se da se bavimo istraživanjem kako i na koji način osuđena lica održavaju kontakt i odnose sa djecom dok se nalaze na izdržavanju zatvorske kazne. Resocijalizacija ne znači samo povratak i ponovnu integraciju u društvenu sredinu, nego i u porodicu, a to zahtjeva psihološku, pedagošku, socijalnu pripremu osuđenog lica, zbog čega služba za tretman mora da mnogo više pažnje posveti odnosu osuđenih lica i njihove porodice, prije svega djece dok se osuđena lica nalaze na izdržavanju kazne. Upravo iz tog razloga u radu ćemo prikazati istraživanje koje je sprovedeno u Kazneno-popravnom zavodu Banja Luka, a koje ukazuje na odnos djece i njihovih očeva za vrijeme izdržavanja zatvorske kazne. Činjenica da je ovo prvo istraživanje u Bosni i Hercegovini koje se bavi ovom problematikom govori o društvenom i naučnom značaju ovog rada, ali i potrebi da se zaštite prava djece i ovom problemu posveti znatno više pažnje.

Ključne riječi: osuđeno lice, porodica, tretman,
vanzavodske pogodnosti

* Nebojša Macanović, nebojsa.macanovic@fpn.unibl.org

Uvod

Kažnjavanje za učinjeno krivično djelo odvajkada pokreće mnoštvo pitanja, nedoumica, rasprava, neslaganja, što za posledicu ima različite ideje, zakonodavna rješenja i praktične pristupe u realizaciji kaznene reakcije. Neosporno je da lice koje je počinilo krivično djelo treba kazniti, ali najčešće nedoumice nastaju kako i na koji način i sa kojim željenim ishodom treba kažnjavati (Jovanić, 2017).

Jedan od ključnih vanzatrovskih faktora koji doprinosi rehabilitaciji i resocijalizaciji zatvorenika jeste njegova porodica. Porodica zatvorenika je ujedno i njegova veza sa svijetom i sredinom iz koje je zbog počinjenog krivičnog djela izolovan, njegova nada za ponovno uspješno uključivanje u vanzatrovski život i pomoć u svim vidovima značajnim za zatvorenika. Strah zatvorenika da se porodični odnosi ne pomute u bilo kom vidu, materijalni i drugi problemi koje je njegovo hapšenje izazvalo, te status porodice nakon tog događaja, povećava kompleks krivice kod zatvorenika, koji on vrlo često i verbalno ispoljava. Taj kompleks je značajan za rad sa zatvorenikom, jer može da se koristi za korekciju stavova i shvatanja zatvorenika. Porodica je značajan agens socijalizacije odraslih, jer stvaranje bračne zajednice, dolazak djece na svijet i njihovo vaspitanje umnogome mijenja ponašanje individue. Neka američka istraživanja su potvrdila ulogu porodice, jer su kontakti sa članovima porodice u toku izdržavanja zatvorske kazne znatno uticali na neprihvatanje zatvoreničkog kodeksa ponašanja, bilo da su ti kontakti održavani dopisivanjem ili posjetama (Macanović, 2011).

U kazneno-popravnim ustanovama posebna pažnja posvećuje se očuvanju porodice, odnosno bračne zajednice, te se redovne posjete primjernim zatvorenicima odobravaju i češće od jedanput u mjesec dana, kako je propisano kućnim redom, a veoma često kao vid pogodnosti mnogi od njih koriste i sobe za intimne posjete. Primjernim licima se odobravaju i vanredne posjete lica koja nisu u kartonu posjeta, a sve u cilju lakše adaptacije i prevazilaženja određenih deprivacija. Porodicu zatvorenika treba maksimalno uključiti i koristiti u tretmanu zatvorenika (Macanović & Nadarević, 2014).

Ipak, kada govorimo o porodici uvijek posmatramo to u pravcu podrške supruge i roditelja osuđenom licu dok se nalazi na izdržavanju zatvorske kazne. Taj jednosmjerni odnos ukazuje da porodica treba da podrži člana koji se nalazi u zatvoru. Svakako da je to značajno sa aspekta resocijalizacije osuđenog lica, ali postavljamo pitanja: Šta se dešava sa porodicom dok se

osuđeno uice nalazi u zatvoru? Koliko takva porodica može da izdrži pritisak i predrasude sredine ili društvene zajednice, te koliko djeca ispaštaju u takvim okolnostima?

Uloga roditelja u životu djeteta ima poseban značaj za njegov razvoj, emocionalnu sigurnost, socijalnu kompetentnost, intelektualno postignuće, kao i na sam odnos koji će, kada i samo postane roditelj, imati s vlastitom djecom (Zloković, 2014). Glover (2009) naglašava da su djeca čiji su roditelji u zatvoru frekventno podložna mnogim oblicima diskriminacije. Razdvojenost od roditelja često kod djece uzrokuje anksioznost, depresiju, pojačana introvertiranost te druge doživljaje i reakcije na ovakvu porodičnu situaciju, što će se kasnije u životu detektirati kao glavni faktori nestabilne ličnosti i nemogućnosti formiranja stabilnih i smislenih socijalnih veza (Ajduković, 2009). Ono je, na neki način, također „žrtva kršenja zakona” (Gabelica-Šupljika, 2009).

Upravo iz tog razloga mi smo se željeli fokusirati na djecu i njihov odnos sa članovima porodice koji se nalazi na izdržavanju kazne zatvora. Nažalost gotovo da i nema istraživanja u BiH koja su se bavila ovom problematikom. Opravdanje leži i u zapostavljenosti penološke andragogije kao naučne discipline koja bi se trebala baviti ovom problematikom, ali i drugih srodnih nauka prije svega pedagogije, sociologije, psihologije, socijalnog rada kome je ovaj problem takođe dosta blizak.

Vanzavodske pogodnosti za osuđena lica u sprovođenju prevaspitnog tretmana

S obzirom na specifičnosti terminologije i uloge vanzavodskih pogodnosti koje ćemo u narednom djelu rada predstaviti ukazaćemo na neke najznačajnije karakteristike pogodnosti koje imaju u sprovođenju prevaspitnog tretmana, kao i način njihovog odobravanja osuđenim licima.

Sastavni dio institucionalnog prevaspitnog tretmana su i razne pogodnosti (unutarzavodske i vanzavodske) koje se odobravaju zatvorenicima na osnovu njihovog ponašanja i vladanja za vrijeme izdržavanja zatvorske kazne. U našem sistemu izvršenja kazne lišenja slobode zatvorenicima se odobravaju pogodnosti za „dobro vladanje” i „zalaganje na poslu”, što se koristi kao podsticajna mjera prevaspitanja. Takođe, pogodnosti su usmjerene i na pružanje povjerenja zatvoreniku, ublažavanje posljedica deprivacija, podsticanje vlastitog učešća u programu tretmana, jačanju odgovornosti i samopouzdanja radi osposobljavanja zatvorenika za samostalan život. Za razliku

od prava koja im se ne smiju uskraćivati, pogodnosti se daju uslovno – ako ih zatvorenici zasluže svojim ponašanjem, ako se stekne utisak, na osnovu praćenja rada i poznavanja svakog zatvorenika, da će one djelovati pozitivno na njihovo popravljnje i prevaspitanje. To znači da je nužno voditi računa, prilikom njihove primjene, o individualnim svojstvima zatvorenika, jer davanje pogodnosti ne utiče podjednako na sve zatvorenike. Neki penološki stručnjaci smatraju da one mogu značiti, u nekim slučajevima, čak i teret za zatvorenika i voditi pogoršanju njegove ličnosti. S druge strane, ako se ova mjera pravilno primjenjuje, ona olakšava u manjoj ili većoj mjeri položaj zatvorenika u ustanovi, pa može imati značajne terapeutske efekte (Macanović & Nadarević, 2014).

Pogodnosti mogu biti redovne i vanredne. Redovne pogodnosti su: izlazak u grad, dopust u trajanju od 24 sata svakih sedam dana, odsustvo do šest dana u toku godine, korištenje godišnjeg odmora van ustanove, dopust za državne i vjerske praznike. Takođe, postoje i unutarzavodske pogodnosti kao što su: prošireno pravo na prijem paketa, prošireno pravo na prijem posjeta, slobodna posjeta bračnom drugu i slično. Uz redovno nagrađivanje, postoji i novčano nagrađivanje zbog zalaganja na radnom mjestu. Vanredne pogodnosti su vanredni izlasci van ustanove koji se odobravaju zbog prisustva sahrani članu porodice, posjete teško oboljelom članu porodice, prisustvovanju rođenju, krštenju i vjenčanju u porodici, elementarnih nepogoda, odlasku na sud i radi ostvarivanja pravnih interesa. O pogodnostima odlučuje rukovodilac ustanove na osnovu procjene uspješnosti programa prevaspitanja. Van ovih normativno određenih pogodnosti, pojedine ustanove mogu koristiti i druge pogodnosti, koje su u stanju da izazovu pozitivne efekte u pogledu rada i ponašanja zatvorenika (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija u FbiH, 2009).

Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske (2010), čl. 115 i 116 jasno definiše i određene zakonske kriterijume za dodjeljivanje pogodnosti:

Član 115.

(1) Nakon što izdrže jednu polovinu pravosnažno izrečene kazne zatvora, pogodnosti koje se koriste van kruga Ustanove mogu se odobravati osuđenim licima:

a) koja su osuđena na kaznu zatvora u trajanju od deset i više godina, bez obzira na vrstu krivičnog djela,

b) koja su osuđena na kaznu zatvora u trajanju do deset godina zbog počinjenog krivičnog djela genocida, zločina protiv čovječnosti, ratnog zločina, terorizma, neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga, razbojništva, silovanja, obljube nad nemoćnim licem, polnog nasilja nad djetetom, trgovine ljudima radi prostitucije i organizovanog kriminala i

c) povratnicima u vršenju krivičnih djela, alkoholičarima i narkomanima, bez obzira na visinu izrečene kazne zatvora.

(2) Nakon izdržane jedne trećine pravosnažno izrečene kazne zatvora, osim licima iz stava 1. t. b) i c), mogu se odobriti pogodnosti koje se koriste van kruga Ustanove licima koja su osuđena na kaznu zatvora u trajanju od pet do deset godina.

(3) Drugim osuđenim licima koja su osuđena na kaznu zatvora do pet godina, osim lica iz stava 1. t. b) i c), može se odobriti pogodnost koja se koristi van kruga Ustanove nakon izdržane jedne četvrtine pravosnažno izrečene kazne zatvora.

(4) Za osuđena lica iz stava 1 ovog člana, kao i za sva ona lica za koja se procijeni da bi njihov boravak van kruga Ustanove mogao izazvati negativne reakcije socijalne sredine, prije odobravanja pogodnosti koje se koriste van kruga Ustanove potrebno je pribaviti mišljenje nadležne policijske stanice i nadležnog opštinskog organa socijalnog staranja.

(5) Kriterijumi iz st. 1, 2, 3 i 4 ovog člana ne odnose se na vanredne pogodnosti, kada se odobravaju u izuzetnim slučajevima.

(6) Uz molbu za odobravanje vanrednog dopusta, osuđeno lice dužno je da priloži originalnu dokumentaciju, ili kopiju originalne dokumentacije ovjereanu od nadležnog opštinskog organa uprave, u vezi s razlogom zbog kojeg traži dopust.

(7) Svako neopravdano kašnjenje sa odobrene pogodnosti duže od 24 časa, kao i svako samovoljno udaljavanje iz Ustanove smatra se bjekstvom.

(8) Pogodnosti koje se koriste van kruga Ustanove ne mogu se koristiti van teritorije Republike Srpske, odnosno BiH.

(9) Pogodnosti koje se koriste u krugu Ustanove propisuju se Pravilnikom o kućnom redu za izdržavanje kazne zatvora.

Član 116.

(1) Prilikom prijema, kao i prilikom odlučivanja o pogodnostima van Ustanove za svako osuđeno lice vrši se procjena:

- a) visine rizika za zajednicu u slučaju bjekstva osuđenog i
- b) stepena vjerovatnoće da će takvo lice pokušati izvršiti bjekstvo, samo ili uz spoljnu pomoć.

(2) Klasifikaciju bezbjednosti treba neprestano ispitivati tokom cijelog izdržavanja kazne zatvora i shodno procijenjenom stepenu rizika bezbjednosnih uslova donijeti odgovarajuću odluku o odobravanju ili neodobravanju pogodnosti.

(3) Procjena rizika bjekstva – bezbjednosnih uslova, obavezno uključuje:

- a) prijetnju javnosti – zajednici u slučaju da osuđeni izvrši bjekstvo,
- b) prethodno ponašanje, pokušaj bjekstva, ranije lišenje slobode po potjernici,
- c) pristup spoljnoj pomoći,
- č) ranija osuđivanost,
- ć) lične i porodične prilike,
- d) raniji boravak van područja Republike Srpske, odnosno BiH, sklonost stalnim putovanjima iz mjesta u mjesto ili često mijenjanje mjesta prebivališta, odnosno boravišta,
- dž) lično učešće u ostvarivanju programa postupanja,
- đ) priroda krivičnog djela zbog kojeg je osuđen,
- e) način, pobude i posljedice izvršenog krivičnog djela,
- f) stav prema žrtvi,
- g) dužina izrečene kazne zatvora,
- h) moguća prijetnja drugim licima,
- i) moguća prijetnja od drugih osuđenika i
- j) druge okolnosti koje mogu biti od značaja za procjenu bezbjednosnog rizika.

Svaka tri mjeseca vaspitač, nadzornik unutrašnjeg obezbjeđenja, referent za slobodne aktivnosti i radni instruktor, na osnovu praćenja ponašanja, vladanja, zalaganja na radnom mjestu i učešća u nekoj od zavodskih sekcija ocjenjuju zatvorenike, na osnovu čega se određuju i klasifikacione grupe. Klasifikacione grupe (A, B, C, P) imaju veliku važnost prilikom korištenja unutarzavodskih i vanzavodskih pogodnosti. Interna klasifikacija koja se vrši svaka tri mjeseca je indikator uspješnosti institucionalnog prevaspitnog

tretmana. Međutim, često se ovakva klasifikacija devalvira pod uticajem subjektivnih procjena i korištenja sumnjive metodologije kao npr. uticaja prijateljskih i rodbinskih veza zatvorenika i službenika koji ih ocjenjuju, ali i zbog nerazrađenih kriterijuma ocjenjivanja. Svaka klasifikaciona grupa se razlikuje po vrsti i dužini trajanja određene pogodnosti.

Evaluacija uspješnosti institucionalnog prevaspitnog tretmana izuzetno je važna prilikom odobravanja vanzavodskih pogodnosti. Posle ispunjavanja svih zakonskih (pravnih) aspekata, odnosno izdržanog dijela zatvorske kazne, stižu se uslovi kada lice može podnijeti molbu upravi zavoda za odobravanje korištenja vanzavodskih pogodnosti (vikend odsustvo, izlazak u grad, godišnji odmor). Prilikom donošenja odluke o njihovom odobravanju analiziraju se svi aspekti institucionalnog prevaspitnog tretmana; ispunjavanje zakonskih uslova za podnošenje molbe, odnos prema kazni, vladanje i ponašanje za vrijeme izdržavanja kazne, radno angažovanje, učešće u slobodnim aktivnostima, odnos prema službenim licima. S druge strane, vrši se zajednička procjena službe za tretman i službe obezbjeđenja o stepenu rizika da li će lice zloupotrijebiti vanzavodske pogodnosti, tj. da se neće vratiti u ustanovu. Ova procjena se vrši detaljno i prilikom njenog donošenja traže se podaci i sa terena (policijska provjera, socijalna anamneza). Prijedlog za odobravanje pogodnosti daje vaspitač, dok konačnu odluku daje načelnik prevaspitne službe (pomoćnik direktora za tretman) i direktor (upravnik) ustanove.

Metodološki okvir istraživanja

Istraživanje je sprovedeno 2018. godine u KPZ Banja Luka, a imalo je za cilj da utvrdi na koji način i koliko intenzivno osuđena lica održavaju kontakt sa djecom za vrijeme izdržavanja zatvorske kazne. Anketiranje je obuhvatilo 40 osuđenih lica koji imaju djecu, a koja se trenutno nalaze na izdržavanju kazne zatvora. U toku istraživanja smo koristili tehniku anketiranja, a instrument anketni upitnik koji se sastojao od 20 ajtema na koja su osuđena lica davali odgovore.

Populacija i uzorak istraživanja

Populaciju ovog istraživanja činila su osuđena lica koja su se trenutno nalazila na izdržavanju kazne zatvora u KPZ Banja Luka, a uzorak su činila osuđena lica koja imaju djecu. Ukupno njih 40. Svi ispitanici su bili muškog

pola. Oženjenih ispitanika bilo je 22 (55%), razvedenih 10 (25%), dok je u vanbračnoj zajednici živjelo osam (20%) ispitanika. Što se tiče broja djece, polovina ispitanika je imala jedno dijete (50%), dvoje djece je imalo 15 ispitanika (37,5%), troje dva ispitanika (5%), a četvero i više tri ispitanika osuđena lica (7,5%). Ukupan broj djece ispitanih osuđenih lica iznosio je 73, što u prosjeku po jednom osuđeniku dođe 1,8 djece. Najveći broj djece bilo je uzrasta od pet do 10 godina ($n = 19$), zatim od 10 do 15 godina ($n = 17$), od tri do pet godina imalo je 13-oro djece, od jedne do tri godine devetoro djece, po šestoro djece je imalo od 15 do 18 godina i preko 18 godina, dok je do jedne godine imalo troje djece.

Rezultati istraživanja i diskusija

Kada su u pitanju postavljeni zadaci istraživanja ukazaćemo na najvažnije podatke koje smo dobili kroz analizu dobijenih rezultata istraživanja. Dobijeni rezultati ukazuju da 50% osuđenih lica nema posjetu od strane svoje djece, a 5% jako rijetko, što direktno ukazuje da služba za tretman mora više pažnje posvetiti ovom problemu, jer je porodica i kontakt sa djecom jedan od važnih faktora koji utiče na njihovu uspješnu resocijalizaciju. U 20% slučajeva odnos sa djecom je narušen što treba da bude jedan od zadataka i samog vaspitača i socijalnog radnika da utvrdi razloge narušenog odnosa i pruži adekvatnu stručnu pomoć kako bi se taj problem prevazišao. Takođe, podaci koji ukazuju da osuđena lica, njih 12,5% ne razgovara sa suprugama o vaspitanju svoje djece, a 15% njih samo povremeno je bitan indikator da se takav odnos mora promjeniti i da oni bez obzira na svoj trenutni položaj moraju biti i dalje aktivni u procesu vaspitanja svoje djece. 10% osuđenih lica navodi da majke ne žele da dovode djecu kao razlog ne dolaska djece u posjetu, dok njih 25%, navodi nedostatak materijalnih sredstava, kao i udaljenost porodice kao ključne razloge. Upravo ovi indikatori ukazuju da socijalni radnici moraju više da rade na zbližavanju porodice i stvaranju uslova da očevi imaju kontakt sa djecom. Takođe, materijalni razlozi i udaljenost porodice čine 50% odgovora ispitanika zbog čega im djeca ne dolaze u posjete, može da podstakne upravu zatvora o nekim savremenijim vidovima komuniciranja osuđenih lica sa djecom kao npr. upotreba „skajpa” koji bi bio kontrolisan i nadziran od strane službe obezbjeđenja. Takođe, 35% osuđenih lica ne koristi igraonicu prilikom posjeta djece što zbog predrasuda što zbog kratkoće same posjete.

U narednom dijelu rada ukazaćemo na odnos korištenja vanzavodskih pogodnosti i krivičnih djela koja su lica počinila.

Tabela 1. Odnos vanzavodskih pogodnosti i počinjenog krivičnog djela

Vanzavodske pogodnosti	Krivična djela													
	K		R		OK		U		NPOD		OKD		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Koristi	0	0	2	50	2	50	0	0	0	0	0	0	4	100
Ne koristi	11	30,6	4	11,1	1	2,8	1	2,8	8	22,2	11	30,6	36	100
Ukupno	11	27,5	6	15	3	7,5	1	2,5	8	20	11	27,5	40	100

df = 5; $\chi^2 = 17,778$; C = 0,555

Napomena: K – krađa; R – razbojništvo; OK – organizovani kriminal; U – ubistvo; NPOD – nedozvoljeni promet opojnih droga; OKD – ostala krivična djela

Dobijeni rezultati ukazuju da četiri ili 10% osuđenih lica koriste vanzavodske pogodnosti, a njih 36 ili 90% ne koristi takvu vrstu pogodnosti. Kada su u pitanju krivična djela koja su počinili, evidentno je da se radi ozbiljnim krivičnim djelima kod kojih su rigoroznije provjere i procjene prilikom odobravanja vanzavodskih pogodnosti što prezentovani podaci i potvrđuju. Iz podataka iznesenih u Tabeli 1 vidljivo je da postoji statistički značajan odnos između krivičnih djela koja su počinila osuđena lica i korištenja vanzavodskih pogodnosti. Razlozi ovakvog malog broja osuđenih lica koja koriste vanzavodske pogodnosti leži i u činjenici da je jedan od uslova za odobravanje vanzavodskih pogodnosti za ovakva krivična djela i provjera sa terena od strane policije koja često zbog ranijih okolnosti i ponašanja osuđenog na slobodi ima negativan stav po pitanju njihovog izlaska za vrijeme izdržavanja zatvorske kazne što se direktno reflektuje i na broj odobrenih pogodnosti. Dobijeni rezultati ukazuju na činjenicu da uslovi odobravanja vanzavodskih pogodnosti zavise od težine počinjenog krivičnog djela zbog koga osuđeno lice izdržava zatvorsku kaznu, ali i od uvažavanja svih elemenata koji su propisani Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija RS, a koji se odnose na odobravanje vanzavodskih pogodnosti.

U Tabeli 2 prikazaćemo rezultate ispitivanja odnosa između vanzavodskih pogodnosti i razloga zbog kojih djeca ne dolaze u posjete, a koji su često objektivni.

Tabela 2. Odnos vanzavodskih pogodnosti i razloga zbog kojih djeca ne dolaze u posjete

Vanzavodske pogodnosti	Razlozi zbog kojih djeca ne dolaze u posjete												Ukupno	
	1		2		3		4		5		6			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Koristi	0	0	0	0	0	0	1	25	3	75	0	0	4	100
Ne koristi	10	27,8	10	27,8	4	11,1	5	13,9	1	2,8	6	16,7	36	100
Ukupno	10	25	10	25	4	10	6	15	4	10	6	15	40	100

df = 5; $\chi^2 = 22,407$; C = 0,599

Napomena: 1 – nedostatak materijalnih sredstava; 2 – udaljenost porodice; 3- majke ne žele da dovode djecu; 4- ne želim da djeca znaju da sam u zatvoru; 5 – koristim pogodnosti pa viđam djecu kod kuće; 6 – neki drugi razlog

Podaci prikazani u Tabeli 2 ukazuju da kod troje (75%) lica koja koriste vanzavodske pogodnosti kao glavni razlog ne dolaska djece u posjete u toku izdržavanja zatvorske kazne navode činjenicu da oni koriste pogodnosti i da nema potreba da ih djeca posjećuju u zatvoru, dok jedno (25%) lice kao razlog navodi da ne želi da djeca znaju da je u zatvoru. Često se kod porodica javlja osjećaj sramote ili stida što je neko od članova porodice u zatvoru, pa se takve okolnosti prikrivaju i pred djecom i pred drugim pravdajući i prikrivajući prave okolnosti. Majka najčešće djeci ako su mlađe životne dobi ovakvo odsustvo oca pravda odlaskom na put ili inostranstvo. Kod osuđenih lica koja ne koriste pogodnosti kao razloge zašto ih djeca ne posjećuju najčešće navode nedostatak materijalnih sredstava i udaljenost porodice, zatim neke druge razloge (svađa sa suprugom, uskoro odobravanje pogodnosti i slično). Takođe njih četvoro (11,1%) navode razlog da supruge ne žele da dovode djecu u posjetu što ukazuje na poremećene odnose u porodici za vrijeme izdržavanja zatvorske kazne što službi za tretman, prvenstveno vaspitaču i socijalnom radniku ukazuje na potrebu intenzivnijeg rada na stvaranju povoljnijih odnosa i relaksaciji istih prvenstveno zbog djece koja trpe najviše zbog takvih poremećenih odnosa roditelja. Isto kao i kod lica koja koriste vanzavodske pogodnosti i kod lica koja ne koriste njih petoro (13,9%) ne želi da djeca znaju da su u zatvoru, te to navode kao ključni razlog ne dolaska djece u posjetu.

Iz podataka iznesenih u Tabeli 2 vidljivo je da postoji statistički značajan odnos između korištenja vanzavodskih pogodnosti i razloga zbog kojih im djeca ne dolaze u posjete dok se nalaze na izdržavanju kazne zatvora. Ovakvi nalazi bi mogli ukazivati na to da vanzavodske pogodnosti doprinose normalizaciji porodičnih odnosa što se reflektuje i na odnos djeteta-otac.

Takođe, prikazani podaci i razlozi koji su navedeni zbog kojih djeca ne dolaze u posjete očevima dok su na izdržavanju kazne zatvora, ukazuju i na materijalni i socijalni položaj porodice koja je marginalizovana od strane okoline i kao takva mora imati podršku lokalnog centra za socijalni rad kako bi se ne samo materijalno pomogla nego i osnažila kroz sticanje određenih kompetencija i savjetovanja kako da istraje i kako da se donekle očuva odnos djeteta i njihovih očeva koji su na izdržavanju kazne zatvora.

Dalje, ukazaćemo kako i na koji način osuđena lica prate ponašanje i razvoj svoje djece, te koliko korištenje vanzavodskih pogodnosti utiče na to.

Tabela 3. Odnos vanzavodskih pogodnosti i načina na koje osuđena lica prate ponašanje djece

Vanzavodske pogodnosti	Na koji način pratite ponašanje svoje djece?									
	1		2		3		4		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Koristi	0	0	2	50	1	25	1	25	4	100
Ne koristi	11	30,6	1	2,8	15	41,7	9	25	36	100
Ukupno	11	27,5	3	7,5	16	40	10	25	40	100

$df = 3; \chi^2 = 12,176; C = 0,483$

Napomena: 1 – interesujem se za njihov školski uspjeh i ponašanje u školi; 2 – interesujem se s kim se druži u školi i van nje; 3 – interesujem se da li slušaju majku; 4- interesujem se za sve u vezi djece

Kada je u pitanju odnos između korištenja vanzavodskih pogodnosti i načina na koji osuđena lica prate ponašanje svoje djece, prikazani podaci ukazuju da se lica koja koriste pogodnosti najviše interesuju s kim se njihova djeca druže u školi i naselju. Za razliku od njih 15 (41,7%) lica koja ne koriste pogodnosti najviše zanima da li djeca slušaju majku, a njih 11 (30,6%) je najviše zainteresovano za školski uspjeh i ponašanje u školi. Do ovakvih informacija najčešće dolaze putem telefonskih razgovora sa suprugom i posjeta. Za razliku od njih lica koja koriste pogodnosti imaju mogućnost da prilikom svojih dopusta razgovaraju sa djecom, suprugom, njihovim vršnjacima s kojima se druže i na takav direktan način dođu do pouzdanijih podataka.

Iz podataka iznesenih u Tabeli 3 vidljivo je da postoji statistički značajan odnos između korištenja vanzavodskih pogodnosti i načina na koji osuđena lica prate i informišu se o ponašanju svoje djece. To znači da lica koja ne koriste pogodnosti ipak pronalaze načine da prate ponašanje i razvoj svoje djece i da žele da učestvuju i prate njihov razvoj i ponašanje bez obzira na okolnosti u kojima se nalaze.

Upravo zbog humanizacije uslova u zatvorima javila se potreba za otvaranjem igraonica za djecu u sklopu sala za posjete koje osuđena lica mogu da koriste. Međutim, zanimala nas je činjenica koliko oni zapravo koriste istu i koliko (ne)korištenje vanzavodskih pogodnosti utiče na to.

Tabela 4. Odnos vanzavodskih pogodnosti i korištenja igraonice za djecu

Vanzavodske pogodnosti	Da li se za vrijeme posjeta igrate sa djecom u igraonici?											
	Ne, jer su velika		Da, igram se		Ne		Ponekad		Neki drugi odgovor		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Koristi	0	0	0	0	2	50	2	50	0	0	4	100
Ne koristi	5	13,9	11	30,6	12	33,3	1	2,8	7	19,4	36	100
Ukupno	5	12,5	11	27,5	14	35	3	7,5	7	17,5	40	100

df = 4; $c^2 = 13,545$; C = 0,503

U sali za posjete kazneno-popravnog zavoda Banja Luka od 2012. godine je u funkciji mala igraonica za djecu u kojoj se osuđena lica za vrijeme odobrene posjete mogu igrati sa svojom djecom. Koliko je ona funkcionalna i da li opravdava svoju svrhu željeli smo utvrditi kroz sagledavanje stanja koliko osuđena lica koriste igraonicu za djecu.

Kada je u pitanju odnos između korištenja vanzavodskih pogodnosti i korištenja igraonice za djecu prikazani podaci ukazuju da se lica koja koriste pogodnosti njih dvoje (50%) ne koriste igraonicu, dok isti broj koristi igraonicu ponekad. Razloge ne korištenja igraonice u dovoljnoj mjeri možemo tražiti u činjenici da takva lica imaju pogodnosti van ustanove i da se kod kuće mogu posvetiti djeci i igrati se s njima. Za razliku od njih 12 (33,3%) lica koja ne koriste pogodnosti ne igraju se i ne koriste igraonicu prilikom posjeta djece, dok je jedno (2,8%) lice odgovorilo ponekad. S druge strane 11 (30,6%) lica je odgovorilo da se igra sa djecom u igraonici prilikom njihovog dolaska u posjete, a njih petoro (13,9%) ne jer su im djeca velika. Navedeni rezultati ukazuju da veliki broj osuđenika ne koristi mogućnost da se za vrijeme posjeta igraju sa djecom i na takav način bar na kratko obrađuju i uvesele svoju djecu kojima svakako nedostaje kontakt, ali i igra sa očevima. Razlog ovakvog stava sigurno leži i u krutom tradicionalnom vaspitanju njihovih očeva koji nisu naučili da na ovakav način pokazuju svoju privrženost i ljubav prema djeci.

Činjenica da odlaskom na izdržavanje kazne zatvora prestaju kontakti sa većinom prijatelja i rodbine, te nas je iz tog razloga zanimalo koliko

porodica i sam osuđenik imaju podršku i pomoć rodbine i prijatelja dok se nalaze na izdržavanju kazne zatvora. Taj segment je veoma bitan za očuvanje prije svega egzistencijalnih prilika, a veoma je bitan za nesmetano odrastanje i zadovoljavanje potreba ne samo djece nego porodice uopšte.

Tabela 5. Odnos vanzavodskih pogodnosti i pomoći rodbine za vrijeme izdržavanje zatvorske kazne

Vanzavodske pogodnosti	Da li rodbina pomaže porodici dok ste u zatvoru?							
	Da		Ne		Ponekad		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Koristi	2	50	1	25	1	25	4	100
Ne koristi	26	72,2	10	27,8	0	0	36	100
Ukupno	28	70	11	27,5	1	2,5	40	100

$df = 2; c^2 = 9,264; C = 0,434$

Veoma važan aspekt očuvanja i funkcionisanja porodice jeste i pomoć koja ona ima dok se jedan od roditelja nalazi na izdržavanju zatvorske kazne. Rezultati koji su prikazani u Tabeli 5 ukazuju da lica koja ne koriste pogodnosti njih 26 (72%) imaju znatno veću pomoć od bliže i dalje rodbine za razliku od dva lica koja koriste pogodnosti. I ovi podaci ukazuju da korištenje pogodnosti i povremeni odlasci kući omogućavaju osuđenom licu da donekle rješi određene tekuće kućne probleme za razliku od lica koja ne moriste pogodnosti i kome je ta pomoć i iz tog razloga i potrebija što predstavljeni podaci i ukazuju.

Iz podataka iznesenih u Tabeli 5 vidljivo je da postoji statistički značajan odnos između korištenja vanzavodskih pogodnosti osuđenih lica i pomoći porodici od strane rodbine dok se lice nalazi na izdržavanju kazne zatvora, što znači da lica koja ne koriste pogodnosti dobijaju znatno veću pomoć i podršku bliže i dalje rodbine od lica koja koriste vanzavodske pogodnosti. Bez obzira na korištenje pogodnosti pokazatelji da rodbina i prijatelji žele da pomognu porodici govori o empatiji istih i solidarnosti da se i u ovako teškim okolnostima pomogne i održi porodica na okupu što u velikoj mjeri govori i o načinu vaspitanja i vrijednostima i principima na kojima počiva naše društvo.

Evidentno je da vanzavodske pogodnosti utiču na očuvanje porodičnih odnosa, posebno kada su u pitanju kontakti sa djecom. Upravo ta potreba da se očuva porodica i privreženost djeci može biti stimulativan faktor dobrog vladanja i ponašanja u zatvoru, što će se reflektovati i na sam prevaspitni tretman. Rezultat pozitivnih promjena u ponašanju i prihvatanju tretmana

rezultiraće i odobravanju vanzavodskih pogodnosti, a time i očuvanju porodičnih odnosa. Upravo ovaj segment ukazuje koliko očuvanje porodice može uticati na uspješnost resocijalizacije. Predstavljeni rezultati istraživanja trebaju biti smjernica osoblju službe tretmana da se porodici osuđenog lica treba posvetiti maksimalna pažnja, te da se kontakt sa djecom mora održati i očuvati i za vrijeme izdržavanja zatvorske kazne što zahtjeva i fleksibilnost kada su u pitanju posjete i komunikacija sa istim. Nekada ona mora biti intezivnija i češća zbog novonastale situacije u porodici kako bi se ista smirila ili rješila, a to zahtjeva češće odobravanje posjeta i telefonskih razgovora što veoma često zbog krutih normativnih akata službenici ne dozvoljavaju, a što se često negativno odražava na ponašnje osuđenog lica, ali često i na samu psihološku atmosferu u zatvoru uopšte. Za svakog roditelja djeca su najveće bogatstvo, ali i za društvo uopšte, jer opstanak i razvoj svakog društva u budućnosti zavisice upravo od njih. Konvencija o pravima djeteta na najbolji način oslikava važnost veze djece i roditelja jer indirektno nalaže svakoj državi stranci obavezu okupljanja porodice, odnosno postizanje sjedinjenja, zajedništva roditelja s djetetom. „A ta mogućnost reunifikacije porodice osuđena je na progresivno smanjenje, eventualno i uništenje ako se biološkom roditelju i djetetu ne omogući da se uopće susreću i druže ili im se to omogućava tako rijetko da je teško očekivati da se među njima ostvari kvalitetna i sadržajna veza.” (Jakovac-Lozić, 2010, str. 69).

Zaključak

U periodu djetinjstva roditelji su djeci često jedini uzor i model ponašanja koji se najčešće reflektuje i na kasniji period i njihovo odrastanje. Svaka disfunkcionalnost i problem unutar porodice se reflektuje i na odrastanje i vaspitanje djece. Zbog sve veće anomije društva i dezorijentacije koja se javlja usljed krize sistema vrijednosti i stopa kriminala je u stalnom porastu u Bosni i Hercegovini. Sve veći broj je počinilaca krivičnih djela, a kapaciteti zatvorskih ustanova su postali nedovoljni za broj počinilaca krivičnih djela. U takvim okolnostima svi smo okrenuti počinioocu krivičnog djela počev od svrhe kažnjavanja, uslova izdržavanja, tretmana, normativnih akata, njihovih prava i drugih segmenata. Međutim, gotova da nema ni jednog novinarskog teksta, a kamoli naučnog rada koji bi se bavio problemima njihovih porodica, prvenstveno djece koja odlaskom jednog od roditelja na izdržavanje zatvorske kazne dolaze preko noći u jednu sasvim drugačiju situaciju

koja se često može negativno odraziti na njihovo odrastanje, ali i na odnos sa roditeljima. Često dolazi do razvoda takvih brakova, zabrane neviđanja djece od strane majke koja ne želi da djecu dovodi u posjete, narušavanja porodičnih odnosa, materijalnih i egzistencijalnih problema unutar porodice i drugih problema. Takve okolnosti otežavaju proces resocijalizacije, jer se i osuđeno lice nalazi pod stalnim pritiscima i tenzijama oko novonastale situacije, gdje često dolazi prekida kontakta i odnosa sa djecom. Ipak u svim tim relacijama djeca su ta koja najviše trpe i često se takvi odnosi reflektuje i na njihovo ponašanje, emocije, motivisanost da obavljaju svakodnevno svoje školske i druge obaveze, odnos prema majci i autoritetu uopšte. Upravo iz tog razloga u našem radu željeli smo ukazati kako i na koji način se održavaju kontakti sa djecom i kakvi su njihovi međusobni porodični odnosi. U radu smo se detaljnije bazirali na predstavljanju uloge vanzavodskih pogodnosti kao sredstva prevaspitnog tretmana koje može u velikoj mjeri uticati na očuvanje porodičnih odnosa, posebno odnosa sa djecom. S obzirom da je u toku izmjena Zakona o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske i ovo istraživanje je mali doprinos da se ovom problemu posveti više pažnje i sa spekta pravnih akata i pravilnika o kućnom redu gdje bi se kroz širu lepezu pogodnosti kao što su npr. broj posjeta, telefonskih razgovora i drugih unutarzavodskih i vanzavodskih pogodnosti moglo koliko toliko ublažiti štetne posljedice po djecu kada je u pitanju njihov odnos sa roditeljima koji se nalaze na izdržavanju kazne zatvora.

Literatura

- Ajduković, D., (2009). Što je najbolji interes djeteta čiji je roditelj u zatvoru nakon obiteljskog nasilja? U M. Gabelica Šupljika. (Ur.), *Prava djece čiji su roditelji na izdržavanju kazne zatvora* (str. 62–69). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Gabelica Šupljika, M., (2009). Odrastanje djeteta čiji je roditelj u zatvoru – psihologijski pregled i europska iskustva. U M. Gabelica Šupljika. (Ur.), *Prava djece čiji su roditelji na izdržavanju kazne zatvora* (str. 11–31). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Glover, J. (2009). *Every night you cry - The realities of having a parent in prison*. Essex: Barnardo's,

- Jakovac-Lozić, D., (2010). *Susreti i druženja djeteta s odvojenim roditeljem u presudama Europskog suda za ljudska prava*, u: Hrabar, D. (ur.), *Hrestomatija hrvatskoga obiteljskog prava*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, str. 377. – 427.
- Jovanić, G. (2017). *Kazni, zatvori, zaposli*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Macanovic, N. (2011). *Resocijalizacija osuđenih lica*. Banja Luka: Besjeda.
- Macanovic, N., & Nadarevic, D. (2014). *Penološka andragogija*. Banja Luka: Evropski defendologija centar.
- Macanović, N. (2015). *Pedagoške aktuelnosti*. Banja Luka: Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci.
- Službeni glasnik BiH, 12/10 (2010). *Zakon BiH o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera*. Sarajevo: Službeni glasnik BiH.
- Službeni glasnik BiH, 12/10 (2010). *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske*. Banja Luka: Službeni glasnik RS.
- Službeni glasnik BiH, 68/11 (2011). *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske*. Banja Luka: Službeni glasnik RS.
- Službeni glasnik BiH, 44/98 (1998). *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija u Federaciji Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Službeni glasnik BiH.
- Službeni glasnik BiH, 42/99 (1999). *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija u Federaciji Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Službeni glasnik BiH.
- Službeni glasnik BiH, 12/09 (2009). *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija*. Sarajevo: Službeni glasnik BiH.
- Zloković, J. (2014). *Obiteljski diskurs u kontekstu nasilja maloljetne djece nad roditeljima*. Rijeka: Filozofski fakultet.

RELATIONSHIP BETWEEN CHILDREN AND PARENTS SERVING THE PRISON SENTENCE

Nebojša Macanović

University of Banja Luka – Faculty of Political Sciences, Bosnia and Herzegovina

Abstract

Numerous factors prevent the normal socialization of children, and one of them is the departure of a parent to serve prison sentence for the perpetrated criminal offense. In such circumstances there are many difficulties not only in the functioning of the family but also in the upbringing of children. For this very reason, we have decided to research how convicted persons maintain contact and relationships with the children while they are serving a prison sentence. Resocialization does not only mean returning and reintegrating into the social environment but also in the family, which requires the psychological, pedagogical and social preparation of the convicted person, which is why the treatment service has to pay much more attention to the relationship of the convicted persons and their families, especially children of the convicted persons. For this reason, we will present in the paper the research conducted in prison Banja Luka, which points to the relationship between children and their fathers during the serving of the prison sentence. The fact that this is the first research in Bosnia and Herzegovina dealing with this issue, speaks of the social and scientific importance of this work, as well as the need to devote more attention to the protection of children's rights and to this issue.

Key words: convicted person, treatment, outpatient benefits, family